

Liberal-Conservative Professionals: A Class Analysis of the Social and Political Attitudes of Professional Experts in Iran

Najmeh Tajmeh¹ | Mohsen Saboorian²

1. PhD Candidate in Sociology, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities, Islamic Azad University (Science and Technology branch), Tehran, Iran. E-mail: etajmeh987@gmail.com
2. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Islamic Social Sciences, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran. E-mail: saboorian@ut.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article Article history: Received: 31 January 2026 Received in revised form: 23 April 2026 Accepted: 20 June 2026 Published online: 23 July 2026 Keywords: <i>Upper level Middle-Class, Professionals, Social Attitudes, Political Attitudes, System of Values.</i>	This study examines professional experts as a segment of Iran's upper middle class, focusing on the diversity and contradictions of this group's social and political attitudes and their relationship to lifestyle and cultural consumption. Drawing on Bourdieu's framework of capital and habitus, as well as Erik Olin Wright's concept of contradictory class locations, the study employs a qualitative thematic analysis. The data were collected through semi-structured interviews with 34 participants. The findings indicate that the participants' attitudes are often hybrid and "liberal-conservative": on the one hand, they support freedom of expression, civic participation, and justice; on the other hand, they prefer stability and avoid abrupt change. In terms of lifestyle, cultural consumption and leisure practices are shaped by inflation and internet restrictions, while social media simultaneously function as sources of news and entertainment. Social relations tend to move toward smaller and more homogeneous networks, and in relation to migration, the paradox of "staying for oneself/leaving for one's children" is particularly salient. The analysis also reveals the erosion of institutional trust and a decline in social hope in the context of economic instability and political constraints. The thematic analysis was organized around several categories, including family and gender, nationalism and migration, as well as economic ideas centered on sustainable growth with justice, transparency, and opposition to rent-seeking. The study concludes that this value combination has the potential to support participation and social transformation, but under conditions of uncertainty it may also lead to withdrawal and individualism.
Cite this article: Tajmeh, N., & Saboorian, M. (2026). Liberal-Conservative Professionals: A Class Analysis of the Social and Political Attitudes of Professional Experts in Iran. <i>Journal of Social Problems of Iran</i>, 17(1), 1-32. DOI: https://doi.org/10.22059/IJSP.2026.410698.671374	
	© The Author(s). Publisher: The University of Tehran Press. DOI: https://doi.org/10.22059/IJSP.2026.410698.671374

Introduction

The middle class has long been considered a socially influential group in processes of social change, civic participation, and cultural transformation. However, in the context of Iran, scholarly discussions of the middle class have often been overly generalized, frequently relying on broad cultural indicators or abstract theoretical assumptions rather than empirical investigation. In particular, relatively little attention has been paid to the professional and expert segment of the upper middle class, a group characterized by high educational attainment, specialized skills, and considerable cultural capital, yet simultaneously exposed to the constraints of economic instability and political uncertainty. This study addresses this gap by examining the social attitudes, political orientations, and lifestyle patterns of professionals as a distinct segment of Iran's upper middle class.

The central objective of the research is to analyze the diversity and internal contradictions within the value system and social orientation of this group. While the middle class is often associated with liberal values such as support for civil freedoms, rational governance, and civic participation, empirical realities suggest that such orientations are not uniform and may coexist with more conservative tendencies emphasizing stability, caution, and social order. The article therefore asks: what kinds of diversity and contradictions characterize the social orientations and lifestyle of the professional upper-middle class in Iran?

To interpret these dynamics, the study draws upon two complementary theoretical perspectives. First, Pierre Bourdieu's theory of capital, habitus, and field provides a framework for understanding how cultural capital, professional status, and lifestyle practices shape class identity and social distinction. Second, Erik Olin Wright's concept of contradictory class locations helps explain how groups whose social position is based on expertise and credentials rather than ownership may simultaneously display interests associated with different class positions. Together, these perspectives allow the study to analyze class not only as an economic category but also as a complex configuration of resources, dispositions, and social practices.

Methodology

The study employs a qualitative research design based on semi-structured interviews and thematic analysis. Data were collected through in-depth interviews with 34 professionals and experts belonging to the upper-middle strata of Iranian society. Participants were selected to represent individuals with relatively high educational attainment, professional occupations, and significant cultural capital. This methodological approach enables an exploration of the meanings and interpretations that individuals attach to their social position, everyday practices, and broader social environment.

The interviews focused on several key domains, including social and political attitudes, cultural practices and media consumption, family and social relationships, migration aspirations, economic perceptions, and levels of trust and hope regarding the future. Thematic analysis was employed to identify recurring patterns, shared concerns, and points of tension within participants' narratives.

This approach makes it possible to capture the complex and sometimes contradictory nature of middle-class orientations, which may not be easily measurable through quantitative surveys. By situating participants' experiences within broader structural conditions—such as economic volatility, inflation, and political constraints—the study connects individual narratives to wider sociological processes.

Findings

The findings indicate that the social orientation of Iran's upper-middle professional class is best described as a hybrid liberal-conservative configuration. Participants frequently expressed support for values associated with liberal civic culture, including freedom of expression, social justice, and greater opportunities for participation in public life. At the same time, they emphasized the importance of stability, gradual reform, and the avoidance of disruptive political change. This combination reflects a pragmatic orientation shaped by both normative commitments and structural constraints.

One important dimension of this hybrid orientation concerns civic participation. Many participants expressed a normative commitment to civic engagement and public responsibility. However, their experiences of participation were often marked by frustration and limited effectiveness. Repeated encounters with institutional constraints and political barriers have contributed to a sense of disillusionment, leading some individuals to withdraw from active participation. As a result, civic attitudes remain present, but they are frequently accompanied by caution and selective engagement.

Another major theme emerging from the analysis relates to lifestyle and cultural consumption. Participants' everyday practices continue to reflect significant cultural capital, including strong

educational backgrounds, engagement with books and media, international awareness, and exposure to diverse cultural experiences. Nevertheless, these practices are increasingly shaped by structural economic pressures. Inflation, declining purchasing power, and economic unpredictability constrain consumption patterns and long-term planning. In addition, restrictions affecting digital infrastructure and communication technologies influence how individuals access information and maintain connections with broader cultural environments.

The study also identifies significant transformations in social relationships and networks. Participants often reported a tendency toward smaller, more selective, and more homogeneous social circles. Interaction increasingly occurs within networks of individuals who share similar educational backgrounds, professional positions, and cultural orientations. This pattern reflects both a preference for compatible social environments and a broader strategy of avoiding conflict or social tension. Consequently, social relations become more bounded and internally cohesive.

A particularly revealing domain concerns migration attitudes. Migration is widely discussed among participants as a possible response to uncertainty and limited opportunities. However, migration is rarely framed as a complete rejection of national belonging. Instead, it often appears as a pragmatic strategy aimed at improving professional prospects or securing better opportunities for future generations. A common sentiment expressed by participants involves remaining in the country for personal or professional reasons while simultaneously considering migration—especially for children—as a pathway to greater security and opportunity. This dual orientation illustrates the coexistence of attachment and uncertainty within the group's outlook.

The themes of economic insecurity, institutional trust, and social hope are also central to the findings. Participants frequently described economic conditions characterized by volatility, inflation, and declining purchasing power. These conditions undermine the ability to plan for the future and weaken confidence in institutional frameworks. As institutional trust declines, perceptions of social hope also diminish. In response, many individuals adopt strategies centered on personal resilience, professional adaptation, and limited engagement with collective initiatives.

In addition, the analysis reveals broader normative concerns related to family, gender relations, nationalism, and economic ethics. Participants emphasized the importance of family stability and intergenerational responsibility. At the same time, they articulated normative commitments to economic justice, transparency, sustainable development, and the reduction of corruption and rent-seeking practices. These views suggest that the group's orientation combines individual aspirations with broader ethical expectations regarding governance and social order.

Discussion and Conclusion

The study concludes that the professional segment of Iran's upper middle class occupies a structurally ambivalent position shaped by the interaction between cultural resources and institutional constraints. While members of this group possess substantial educational and cultural capital, the broader socio-economic and political environment limits the translation of these resources into stable expectations for the future. As a result, their social orientation reflects a balance between aspiration and caution.

From a theoretical standpoint, the findings reinforce the relevance of Bourdieu's relational understanding of class, which emphasizes the interaction between capital, habitus, and social fields. The professional habitus of this group is marked by cultural competence and cosmopolitan orientation, yet these dispositions are reconfigured under conditions of economic instability and political limitation. Simultaneously, Wright's concept of contradictory class locations provides a useful lens for understanding why this group's interests do not align fully with either elite or subordinate classes. Because their position is grounded primarily in credentials and professional expertise rather than ownership of productive assets, their social outlook combines elements of reformist aspiration with concerns for stability and security.

Overall, the findings suggest that the upper-middle professional class retains significant potential as a carrier of civic values and social development. However, persistent economic uncertainty, declining institutional trust, and constrained political opportunities encourage strategies of individualization and selective withdrawal. Under such conditions, the group's capacity for sustained collective engagement may gradually weaken, reinforcing patterns of ambivalence and cautious adaptation within contemporary Iranian society.

انتشارات دانشگاه تهران

بررسی مسائل اجتماعی ایران

متخصصان لیبرال محافظه کار: تحلیل طبقاتی نگرش های اجتماعی و سیاسی متخصصان حرفه ای در ایران

نجمه تاج مهر^۱ | محسن صبوریان^۲ ✉

۱. دانشجوی دکتری جامعه شناسی، گروه جامعه شناسی، دانشکده علم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی (واحد علوم و تحقیقات)، تهران، ایران. رایانامه: tajmeh987@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، استادیار گروه علوم اجتماعی اسلامی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: saboorian@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	این پژوهش با تمرکز بر متخصصان حرفه ای به مثابه لایه ای از طبقه متوسط رو به بالا در ایران، مسئله تنوع و تناقض نگرش های اجتماعی-سیاسی این گروه و نسبت آن با سبک زندگی و مصرف فرهنگی را بررسی می کند. مطالعه با اتکا به چارچوب های بوردیو (سرمایه ها و عادتواره) و اریک آلین رایت (جایگاه های طبقاتی متناقض) و با روش کیفی تحلیل مضمون انجام شده است. داده ها از طریق مصاحبه های عمیق نیمه ساختاریافته از ۳۴ نفر گردآوری شده است. یافته ها نشان می دهد نگرش ها غالباً تلفیقی و «لیبرال-محافظه کارانه» است؛ از یک سو حمایت از آزادی بیان، مشارکت مدنی و عدالت، و از سوی دیگر ترجیح ثبات و پرهیز از تغییرات ناگهانی. در سطح سبک زندگی، مصرف فرهنگی و اوقات فراغت زیر فشار تورم و محدودیت های اینترنتی شکل می گیرد و شبکه های اجتماعی هم زمان منبع خبر و سرگرمی اند. روابط اجتماعی به سمت شبکه های کوچک تر و هم سطح میل کرده و در مهاجرت، پارادوکس «ماندن برای خود/رفتن برای فرزندان» برجسته است. همچنین فرسایش اعتماد نهادی و کاهش امید اجتماعی در پی بی ثباتی اقتصادی و محدودیت های سیاسی مشاهده می شود. تحلیل مضامین در چند مقوله، از جمله خانواده و جنسیت، ناسیونالیسم و مهاجری پذیری، و نیز ایده اقتصادی (رشد پایدار همراه عدالت) و مطالبه شفافیت و مقابله با رانت، سامان یافت. جمع بندی پژوهش نشان می دهد این تلفیق ارزشی، هم ظرفیت مشارکت و تحول دارد و هم در شرایط نامطمئن می تواند به کناره گیری و فردگرایی بینجامد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۱/۱۱	الفبا نوشته می شوند.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۲/۰۳	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۳۰	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۵/۰۱	
کلیدواژه ها:	
طبقه متوسط رو به بالا،	
متخصصان حرفه ای، نگرش های	
اجتماعی، نگرش های سیاسی،	
نظام ارزش ها.	

استناد: تاج مهر، نجمه و صبوریان، محسن (۱۴۰۵). متخصصان لیبرال محافظه کار: تحلیل طبقاتی نگرش های اجتماعی و سیاسی متخصصان حرفه ای در ایران. بررسی

مسائل اجتماعی ایران، ۱۷(۱)، ۳۲-۱. DOI: <https://doi.org/10.22059/IJSP.2026.410698.671374>

DOI: <https://doi.org/10.22059/IJSP.2026.410698.671374>

© نویسندگان.

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

۱. مقدمه

طبقه^۱ که بر اساس شاخص‌هایی همچون درآمد، تحصیلات و موقعیت شغلی تعریف می‌شود، لایه‌های متنوعی را در بر می‌گیرد و گرایش‌های ارزشی متنوعی از ایده‌آل‌های مدرنیته تا تمایلات محافظه‌کارانه را شامل می‌شود. با وجود حجم قابل توجه ادبیات تحلیلی در این حوزه، خلأهای پژوهشی آشکاری وجود دارد: نخست، غالب تحلیل‌ها بر پایه فرضیات کلی و غیرتجربی استوارند و به جای بررسی کنشگران خاص، پدیده‌های فرهنگی مانند مصرف مدرن را معادل وجود طبقه متوسط تلقی می‌کنند؛ دوم، تناقضات درونی این طبقه، همچون همزیستی میان تمایل به تساهل و گرایش‌های اقتدارگرا کمتر مورد کاوش تجربی قرار گرفته است؛ و سوم، لایه‌های بالایی طبقه متوسط، به ویژه افراد متخصص حرفه‌ای و مدیریتی، از مطالعات سیستماتیک محروم مانده است. درباره متخصصان حرفه‌ای به عنوان لایه مهمی از طبقه متوسط که به تعبیر بوردیو می‌توان آن را لایه بالایی یا میانی طبقه متوسط (به لحاظ اقتصادی) نامید، تا کنون پژوهشی در ایران انجام نشده است. با توجه به کمبود کارهای تجربی جدی از یک سو این گروه را می‌توان لایه فوقانی طبقه متوسط در نظر گرفت، اما از طرف دیگر ممکن است با توجه به سطوح درآمدی فعلی در جامعه ایران، تفکیک میان لایه‌های میانی و بالایی طبقه متوسط به سادگی ممکن نباشد. هرچند با توجه به شغل و رده سازمانی و درآمد تعیین شده برای افراد مورد مطالعه به نظر می‌رسد آنان لایه بالایی طبقه متوسط باشند. اهمیت این پژوهش از چندین منظر قابل توجیه است. نخست، در شرایطی که اختلاف نظرهای نظری میان جامعه‌شناسان ایرانی -از دیدگاه‌های ارتجاعی تا دموکراتیک- بر سر گرایش‌های این طبقه حاکم است، رویکرد تجربی می‌تواند مبنایی برای ارزیابی این ادعاها فراهم کند. دوم، با توجه به نقش طبقه متوسط در شکل دهی به مصرف فرهنگی و هنجارهای اجتماعی، بررسی این لایه می‌تواند تأثیرات گسترده‌تری بر درک پویایی‌های طبقاتی در ایران داشته باشد. سوم، در سطح نظری، این مطالعه به غنای بحث‌های جهانی در خصوص تناقضات ارزشی طبقه متوسط (مانند آزادی‌خواهی در برابر اقتدارگرایی) می‌افزاید. ضرورت این تحقیق همچنین از کمبود مطالعات تجربی بر روی اجزای خاص طبقه متوسط نشأت می‌گیرد که می‌تواند به سیاست‌گذاری‌های اجتماعی و فرهنگی کمک کند. اهداف کلی این مقاله، تحلیل تغییرات به وجودآمده در نظام ارزش‌های خانوادگی و اجتماعی طبقه متوسط رو به بالا با تأکید بر تنوعات و تناقضات آن است. افراد این گروه رفتارهای یکسان فرهنگی و سیاسی ندارند و بنا بر موقعیت‌های اجتماعی که در آن قرار

دارند، در کنشگری آنها تفاوت وجود دارد. این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش است که در گرایش‌های اجتماعی و سبک زندگی طبقه متوسط چه تنوعات و تناقض‌هایی وجود دارد. به این دلیل که حتی در یک لایه مشخص از این طبقه نیز این تناقض‌ها به چشم می‌خورد. این تناقضات عبارت است از آنکه طبقه متوسط از یک طرف واجد تمایل به آزادی و برابری و تساهل تلقی می‌شود، اما از طرف دیگر هم در سطح جهانی و هم در داخل برخی گرایش‌های مخالف نیز در این طبقه پدیدار شده است (Wright, 2020). بنابراین پرداختن به تفاوت رفتارهای اجتماعی آنها قابل توجه است. از دیگر ضرورت‌های پرداختن به متخصصان حرفه‌ای به عنوان طبقه متوسط رو به بالا در ایران، دسترسی آنان به سطحی از درآمد اقتصادی قابل توجه در مقایسه با قشر میانی و پایینی طبقه متوسط در ایران است.

۲. پیشینه پژوهش

۲.۱- پیشینه نظری

در علوم اجتماعی تحلیل طبقاتی به شکل‌های مختلفی انجام می‌شود. در کتاب رویکردهایی به تحلیل طبقاتی که اریک الین رایت ویراستاری آن را برعهده داشته است رویکردهای نودورکیمی، نووبری، بوردیویی و ... به تحلیل طبقاتی معرفی شده‌اند (Wright, 2016: 74-75). در این پژوهش از دو رویکرد بوردیو و الین رایت استفاده بیشتری می‌کند. علت انتخاب این دو رویکرد نظری آن است که بوردیو و الین رایت برخلاف بسیاری از نظریه‌های مارکسیستی، طبقه متوسط را بخش مهمی از ساختار طبقاتی در جوامع معاصر می‌دانند و برای تحلیل آن بینش‌های نظری و پژوهشی مهمی ارائه کرده‌اند در ادامه به مفاهیم اصلی این دو رویکرد اشاره می‌کنیم.

اریک الین رایت^۱، طبقه و طبقه متوسط را از دیدگاه ویژگی‌های فردی این گونه تعریف می‌کند؛ طبقه آن دسته از ویژگی‌های مهم اقتصادی اشخاص را مشخص می‌کند که فرصت‌ها و انتخاب‌هایشان را در اقتصاد بازار و در پی آن شرایط مادی زندگی‌شان را شکل می‌دهد. در واقع، طبقه نه با ویژگی‌های فردی و نه با شرایط مادی زندگی مردمان، بلکه با پیوستگی متقابل میان این دو شناخته می‌شود (Wright, 2020, 18). هنگامی که ویژگی‌های متفاوت و شرایط مادی زندگی اشخاص به طرز گسترده‌ای به صورت خوشه‌ای متمایز می‌شود، این مجموعه‌ها طبقات نامیده می‌شوند. در این رویکرد به مطالعه طبقه، مردمانی که کمابیش در میانه پهنای از اقتصاد و جامعه‌اند را طبقه متوسط معرفی می‌کنند (همان، ۱۹). در مدل تحلیل طبقاتی الین رایت، علاوه بر مالکیت، دو

1 Erik Olin Wright

مقوله دانش، تخصص و مهارت و اقتدار سازمانی نیز اهمیت می‌یابند. این الگو در اثر مهم بهداد و نعمانی درباره ساخت طبقاتی در ایران پیاده شده است و محققان بعدی نیز از آن الهام گرفته‌اند (Behdad & Nomani, 2008). رایت مدل طبقاتی پیچیده‌تری را ارائه می‌دهد که فراتر از دوگانه سنتی بورژوازی/ پرولتاریا است. او با در نظر گرفتن سه منبع استثمار (سرمایه، سازمان، مهارت) و ابعاد استثمار و سلطه، طبقات مختلفی را شناسایی می‌کند؛

- سرمایه‌داران که مالکان بزرگ سرمایه هستند،
- مدیران/ سرپرستان شامل افرادی است که دارای سرمایه سازمانی هستند،
- متخصصان، افرادی که دارای سرمایه مهارتی‌اند،
- کارگران ماهر و نیمه‌ماهر که درجاتی از سرمایه مهارتی (کمتر از متخصصان) هستند،
- کارگران غیرماهر فاقد سرمایه مهارتی و کنترل بر سرمایه سازمانی هستند،
- خرده‌بورژوازی مالکان کوچک ابزار تولید هستند که عمدتاً خود و خانواده‌شان کار می‌کنند (Wright, 2016, 33).

پیر بوردیو^۱ جامعه‌شناس فرانسوی، تعریفی چندوجهی از طبقه ارائه می‌دهد که از دیدگاه‌های سنتی‌تر مانند مارکسیسم که بر مالکیت ابزار تولید تمرکز دارد، یا وبر که بر بازار و منزلت تأکید می‌کند فراتر می‌رود. برای بوردیو، طبقه نه یک واقعیت عینی، بلکه یک ساختار اجتماعی پویا است که به طور مداوم از طریق تعامل میان سرمایه‌ها، عادت‌واره‌ها^۲ و میدان‌ها شکل گرفته و بازتولید می‌شود. در هسته تعریف بوردیو از طبقه، دو مفهوم بنیادی قرار دارند؛ انواع سرمایه‌ها و عادت‌واره. بوردیو ساختار روابط طبقاتی در یک مقطع زمانی را برای تثبیت وضعیت کم و بیش ثابت میدان مبارزه‌های میان طبقات می‌داند. توزیع انواع سرمایه در آن مقطع زمانی خاص، ساختار این میدان مبارزات را تعریف می‌کند. بنابراین افراد بر اساس سرمایه‌ای که در اختیار دارند، گزینه‌های متفاوتی پیش رو می‌یابند و بر همان اساس دست به انتخاب می‌زنند. تصادفی نیست که هر گروه معمولاً ارزش‌های مختص به خود را در چیزی باز می‌شناسد که برای او ارزش و احترام به همراه داشته است (Bourdieu, 1984: 336).

از نظر بوردیو، تفاوت پایگاه (تفاوت سبک زندگی) را می‌توان جلوه‌ای از تفاوت طبقه اجتماعی دانست. از نگاه او، مفهوم ساختار طبقاتی در برگیرنده کلیت تقسیم حرفه‌ای کار است و تقسیم حرفه‌ای کار یک نظام را تشکیل می‌دهد. به این معنا که جایگاه‌های درون این تقسیم کار بر حسب

1 Pier Bourdieu

2 Habitus

عواملی که به لحاظ نظری معنا دارند، از هم تمایز یافته و از این رو با یکدیگر مرتبط هستند. بورديو سلسله مراتب نظام شغلی را بر اساس حجم کل سرمایه اقتصادی و فرهنگی و اشغال کنندگان آن جایگاه‌ها از هم تفکیک می‌کند و از طرف دیگر پاره‌طبقه‌های هر طبقه را بر حسب فراوانی نسبی سرمایه‌های اقتصادی یا فرهنگی، در مجموعه‌ای از منابع قدرت عملاً کاربرپذیر تفکیک می‌کند (Weininger, 2016).

در الگوی بورديو ترکیب و حجم سرمایه شاخص‌هایی هستند که توزیع افراد در جایگاه‌های طبقاتی و نیز درون طبقاتی را مشخص می‌کند. مسئله مهم در کاربرد نظریه بورديو تشخیص همه آن عناصری است که در رقابت میان طبقات و پاره‌طبقات سلسله مراتب فرهنگی را شکل می‌دهند. مسلم است که مصرف فرهنگی چه در معنای انسان‌شناختی آن (غذا، پوشش و تزئینات خانه و...) و چه در معنای ذائقه فرهنگی (فیلم، سریال و موسیقی و...) در ایران به شکل کامل با نظریه بورديو قابل تحلیل نیست. زیرا به دلایل مختلف در برخی حوزه‌ها مانند مصرف هنری تمایزهای قابل تشخیصی شکل نگرفته است (Parnian, 2021).

مفاهیم کتاب تمایز بیانگر این واقعیت است که با توجه به تغییر در فضاهای اجتماعی، الگوهای مصرف و مکانیسم‌های جدید تمایزآفرینی میان طبقات اجتماعی در چند دهه اخیر، الگوی بورديو نیامند بازخوانی و بازاندیشی است، هر چند هنوز چشم‌انداز کلی بورديو قابل استفاده است (Coulangeon and Julien, 2014) بنابراین، رویکرد بورديو در تحلیل طبقاتی برای کاربست درباره جامعه ایران نیز نیامند جرح و تعدیل است. اما این ایده کلی بورديو که طبقات اجتماعی بر اساس سبک زندگی قابل تفکیک‌اند می‌تواند به عنوان ایده‌ای اولیه که در جریان تحقیق بسط می‌یابد مورد توجه قرار گیرد. بر این اساس، باید دید ویژگی‌های سبک زندگی این لایه از طبقه متوسط در ایران و چگونگی ترکیب سرمایه‌های مختلف در آنها چگونه است. بورديو در تمایز نشان می‌دهد بین موقعیت افراد در ساخت طبقاتی و سبک زندگی و نگرش‌های سیاسی و اجتماعی آنها رابطه وجود دارد.

۲.۲- چارچوب مفهومی پژوهش

مفهوم طبقه یکی از بنیادی‌ترین مفاهیم در جامعه‌شناسی است که از نخستین شکل‌گیری این رشته همواره به عنوان یکی از ابزارهای اصلی در تحلیل نابرابری‌ها، روابط قدرت و تحولات اجتماعی به کار گرفته شده است. در سنت کلاسیک جامعه‌شناسی، کارل مارکس و ماکس وبر هر یک به گونه‌ای متفاوت به طبقه نگریسته‌اند. مارکس طبقه را عمدتاً بر اساس رابطه با ابزار تولید تعریف کرد و تضاد

طبقاتی را موتور محرک تاریخ دانست. وبر، در کنار مالکیت اقتصادی، به منزلت اجتماعی و قدرت سیاسی نیز توجه کرد و بدین ترتیب مفهوم طبقه اجتماعی را گسترده تر و چندبعدی تر از آنچه مارکس عرضه کرده بود، توضیح داد. این دو رویکرد، به عنوان بنیان های نظری تحلیل طبقاتی، و در ادامه، جامعه شناسانی چون رایت، گیدنز و بوردیو آن را بسط دادند. بوردیو (۱۹۸۶) با طرح سرمایه های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، طبقه را در پیوند با الگوهای مصرف، سبک زندگی و دسترسی به منابع فرهنگی و شبکه های اجتماعی توضیح داد. در اندیشه کلاسیک کارل مارکس، طبقه اساساً بر مبنای رابطه با ابزار تولید تعریف می شود؛ بورژوازی مالک ابزار تولید و پرولتاریا فاقد آن است. طبقه مفهومی عینی، اقتصادی و مبتنی بر تضاد منافع است (Marx & Engels, 1848). در این چارچوب، چیزی به نام طبقه متوسط جایگاه روشنی ندارد و عمدتاً به و عمدتاً به عنوان گروهی گذرا یا در حال زوال تلقی می شود. با گسترش جهانی شدن، مفهوم طبقه ی متوسط جهانی مطرح شد (Kharas, 2010). در این رویکرد، طبقه متوسط با توجه به الگوهای مصرف جهانی، دسترسی به فناوری، و سبک زندگی فراملی تعریف می شود. برای مثال، چنین خانواده ای در ایران، با سطح درآمد متوسط شهری و بهره مندی فرزندان از آموزش دانشگاهی، اینترنت و مصرف فرهنگی جهانی می تواند بخشی از این طبقه ی جهانی محسوب شود؛ هرچند قدرت خرید آن ها در سطح جهانی متفاوت باشد. در تعبیری دیگر، هابرماس حوزه ی عمومی را به عنوان یکی از بسترهای اصلی کنش طبقه ی متوسط در نظر می گیرد. به این معنا که این طبقه از طریق ارتباطات، انجمن ها، رسانه ها و بحث های عمومی، امکان مشارکت سیاسی و شکل گیری افکار عمومی را فراهم می کند. حوزه ی عمومی فضایی بود که کارآفرینان سرمایه دار در آن گرد هم می آمدند و به تدریج طبقه ی بورژوا را شکل می دادند. آن ها به تدریج توانستند حوزه ی عمومی تحت کنترل دولت را از سیطره ی آن خارج کنند و اقتدارش را به چالش بکشند (Habermas, 2023: 53). از آن جا که طبقه ی متوسط در دوران مدرن به واسطه ی دسترسی به آموزش و اطلاعات، توانایی بیشتری برای مشارکت در بحث های عمومی داشت. اشکال نهادی حوزه عمومی از نظر او عبارتند از «سالن ها» در فرانسه، محافل ادبی و آموزشی در آلمان و قهوه خانه ها در انگلستان، که محل بحث و مناظره درباره مسائل و موضوعات بودند. طبق تعریف بحرانی (Bahrani, 2013)، مراد ما از طبقه اجتماعی گروه هایی نسبتاً پایدار است که در سازمان اجتماعی تولید و توزیع کالا و خدمات و برخورداری از سرمایه های اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و سیاسی و بهره گیری از مازاد اقتصادی جامعه موقعیت همانندی داشته باشند، نسبت به موقعیت و منافع خود آگاه باشند، به اتحادی هر چند نسبی و غیررسمی رسیده باشند و برای نگهداشت موقعیت و قدرت شان، اگر طبقه مسلط باشند، یا به دست آوردن آن با

حاکمیت یا دیگر نیروهای اجتماعی در چالش بوده و از ایدئولوژی و گفتمان سیاسی مشخصی برخوردار باشند. به این معنا که فردی دارای شغل تخصصی، تحصیلات بالاتر یا نقش مدیریتی/فناورانه می‌تواند در طبقه‌ی متوسط قرار بگیرد، حتی اگر دارایی بالایی نداشته باشد.

وبلن در نظریه خود درباره طبقه مرفه^۱ به طبقه متوسط به‌عنوان گروهی اشاره می‌کند که تلاش می‌کنند از طریق مصرف نمایشی^۲ جایگاه اجتماعی خود را ارتقا دهند. طبقه متوسط در دیدگاه او شامل افرادی است که با درآمد متوسط و مشاغل حرفه‌ای یا تجاری، از سبک زندگی طبقه بالاتر تقلید می‌کنند تا هویت اجتماعی خود را تثبیت کنند. این گروه اغلب درگیر خرید کالاهای لوکس یا نمایش سبک زندگی خاصی هستند. البته وبلن با تمرکز بر نظریه طبقه مرفه، طبقه متوسط را از منظر روانشناختی و اقتصادی بررسی می‌کند و آن را به عنوان گروهی تقلیدکننده می‌بیند که مصرف را برای نمایش اجتماعی استفاده می‌کند.

گیدنز طبقه متوسط را در جوامع مدرن به‌عنوان گروهی تعریف می‌کند که از طریق تحصیلات، مشاغل حرفه‌ای و دسترسی به منابع فرهنگی و اجتماعی، جایگاه نسبتاً باثباتی در ساختار اجتماعی دارند. او تأکید می‌کند که طبقه متوسط در جوامع پسا صنعتی به دلیل گسترش مشاغل خدماتی و فناوری اطلاعات رشد چشمگیری داشته است. گیدنز همچنین به نقش این طبقه در بازتولید فرهنگ و ارزش‌های مدرن، مانند فردگرایی و مصرف‌گرایی اشاره دارد.

والرشتاین^۳ در چارچوب نظریه نظام-جهان، طبقه متوسط را در کشورهای مرکز به عنوان گروهی تعریف می‌کند که از مزایای اقتصادی نظام سرمایه‌داری جهانی بهره‌مند هستند. این طبقه شامل متخصصان، کارمندان ارشد و کارآفرینان کوچک است که نقش واسطه‌ای بین طبقه کارگر و نخبگان جهانی دارند. او تأکید می‌کند که طبقه متوسط در کشورهای حاشیه‌ای کمتر توسعه‌یافته و شکننده‌تر است.

بنابراین طبق دیدگاه وبلن، گیدنز و والرشتاین جایگاه طبقه متوسط که از طریق موقعیت شغلی به دست می‌آید، تأثیرگذاری خود را در بر ساخت فرهنگی و اقتصادی جامعه نشان خواهد داد. هر سه نظریه‌پرداز طبقه متوسط را به عنوان گروهی تعریف می‌کنند که نقش واسطه‌ای در ساختار اجتماعی ایفا می‌کند و از طریق دسترسی به منابع اقتصادی، فرهنگی یا جهانی تلاش می‌کند جایگاه خود را تثبیت یا ارتقا دهد.

1 leisure class

2 conspicuous consumption

3 Immanuel Wallerstein

۲.۳- پیشینه تجربی پژوهش

برخی پژوهشگران طبقه متوسط را عمدتاً بر پایه شغل تعریف می کنند و به ویژه بر مشاغل فکری و تخصصی تمرکز دارند. در این تلقی، طبقه متوسط شامل روشنفکران، دانشگاهیان، مدیران، معلمان، روزنامه نگاران، نویسندگان و دیگر متخصصانی است که کارشان متکی بر دانش، تحصیلات و مهارت حرفه ای است (Kord, 2020). بدین ترتیب، سرمایه انسانی و فرهنگی به عنوان عناصر تمایزبخش این طبقه برجسته می شود؛ زیرا اعضای آن معمولاً از حیث سطح تحصیلات، سواد و تخصص، هم از طبقات کارگریدی و هم از طبقات بالادست مانند سرمایه داران بزرگ و صاحبان صنایع متمایز می گردند.

در برابر، رویکردی دیگر با اتکا به معیارهای اقتصادی - اجتماعی، طبقه متوسط را در افقی گسترده تر می بیند و علاوه بر شغل، متغیرهایی چون درآمد، دارایی، محل سکونت، سبک زندگی و سطح تحصیلات را نیز وارد تعریف می کند. برای نمونه، احمد اشرف و علی بنوعزیزی (Ashraf & Banouazizi, 1993) در تحلیل طبقات اجتماعی در اوایل انقلاب ایران، از دسته هایی نظیر دیوان سالاران، بورژوازی جدید، طبقه متوسط شهری با مشاغل یقه سفید، طبقات متوسط سنتی (علماء، تجار خرده پا و کاسبان) و نیز طبقات کارگر و زراعی نام می برند. این تقسیم بندی نشان می دهد طبقه متوسط، یکپارچه نیست و می تواند از لایه ها و گروه های متکثر با منافع و ویژگی های متفاوت تشکیل شود.

در حوزه سیاست، ابراهیم حاجیانی و سلیمان پاک سرشت با مطالعه ای تجربی به بررسی جامعه شناختی الگوهای مشروعیت سیاسی در میان طبقه متوسط شهری ایران می پردازند. پژوهش با روش پیمایش و با هدف سنجش مفهوم مشروعیت سیاسی از نگاه شهروندان، می کوشد باورها و نگرش های آنان را با تأکید بر لایه های مهم طبقه متوسط شهری روشن سازد. یافته ها حاکی از گرایش «در حد متوسط» به الگوی حکومت دینی و نیز میزان موافقت «کمتر از حد متوسط» با الگوی مشروعیت توسعه طلب اقتدارگراست (Hajiani & Pakseresht, 2008).

از سوی دیگر، حسام سلامت در مقاله «آتش زیر خاکستر: شکاف های طبقاتی و پس لرزه های آن» (Salamat, 2019) تحلیل نابرابری طبقاتی را عمدتاً از مسیر نابرابری درآمدی و موقعیت های شغلی پی می گیرد و با معیار سه گانه «مالکیت»، «مهارت/تخصص/دانش» و «اقتدار سازمانی»، متأثر از اریک الین رایت، مقولاتی را در ساختار طبقاتی ایران بازمی شناسد. هرچند هدف مقاله تحلیل تجربی آرایش طبقاتی نیست، با تأکید بر «سیاسی شدن روابط نامتقارن قدرت» و هشدار درباره

پیامدهای طرد فرودست‌ترین لایه‌ها، روابط میان طبقات را در قالب‌های استثمار، سلطه و ستم صورت‌بندی می‌کند.

در امتداد این مباحث، علیرضا ازغندی و روزان حسام قاضی (Azghandi & Ghazi, 2018) در «سیری بر هویت طبقه متوسط جدید طی سه دهه بعد از انقلاب» به هویت طبقه متوسط جدید پس از ۱۳۵۷ می‌پردازند و ضمن اشاره به دیدگاه برخی نظریه‌پردازان علوم سیاسی درباره پیوند «شکل‌گیری ناقص طبقه متوسط جدید» با «عدم رشد دموکراسی» در کشورهای درحال توسعه، بر تفاوت مسیر تاریخی - اقتصادی ایران با اروپا و محل تردید بودن شکل‌گیری طبقه‌ای مشابه بورژوازی تأکید می‌کنند. همچنین، علی جان مرادی‌جو در «ساختار طبقه متوسط و وضعیت‌سنجی آن در جمهوری اسلامی ایران» نشان می‌دهد نقش اقشار طبقه متوسط سنتی و جدید در تحولات سیاسی - اجتماعی رو به افزایش است، اما با گذر از اوایل انقلاب، سهم طبقه متوسط جدید فزونی و نقش طبقه متوسط سنتی کاهش می‌یابد (Moradijou, 2022).

۳. روش‌شناسی پژوهش

در مطالعه حاضر، از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. به این منظور، از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته، مضامین استخراج شده و در قالب دسته‌بندی مقولات و مفاهیم، ارائه می‌شوند. در گام اول ترسیم شبکه مضامین، داده‌های حاصل از مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه‌ها، بازخوانی شده و به جستجوی معانی و الگوهای مضامین پرداخته می‌شود. فرآیند تحلیل مضمون بر اساس الگوی شش مرحله‌ای براون و کلارک^۱ اجرا می‌شود که ساختار سیستماتیک و تکرارشونده‌ای را برای بررسی داده‌ها فراهم می‌کند. در واقع این مراحل ابزارهای ما هستند. کار تحلیل تماتیک یافتن الگوهای^۲ درون متن است و این هدف اولیه تحلیل تماتیک است. مهم این است که منظور کلی این متن‌ها چیست. به چه معنا می‌شود با بیرون کشیدن الگوها گام اول برای نظریه‌سازی را برداشت. در این روش، پاسخ پرسش‌های متنوعی را می‌توان داد اما یک چیز مسلم است پرسش‌هایی پاسخ می‌گیرند که داده‌هایشان را از درون متن به دست آورند. متن‌ها انواع مختلفی دارند و از داده‌های اندک تا داده‌های بزرگ می‌توان این کار را انجام داد. باید توجه کرد که در تحلیل تماتیک مانند دیگر تحلیل‌های کیفی با یک فرایند خطی تحلیل مواجه نیستیم و همیشه این ویژگی برگشت وجود دارد. «در این روش، همیشه این امکان وجود دارد که مرحله به مرحله جلو برویم و مدام مراحل قبلی را

1 Braun & Clarke

2 Pattern

تصحیح کنیم. بنابراین، با پرسش اصلی وارد کار می‌شویم اما هیچ تعهدی به پرسش نداریم و ممکن است که در پایان گزارش به جمع‌بندی برسیم که این پرسش را دگرگون کند» (Rezaei, 2019). در پژوهش حاضر، متخصصان حرفه‌ای با ویژگی‌های؛ سطح درآمد بالا (حدود ۹۰ تا ۱۸۰ میلیون تومان ماهانه - که بر اساس حدود ده برابر حقوق کارگران در قاعده تأمین اجتماعی و خوداظهاری مشارکت‌کنندگان به دست آمده است-، سطح تحصیلات (حداقل کارشناسی)، شغل (مدیران اجرایی دولتی، مدیران میانی سازمان‌ها، مهندسان، کارمندان رده بالای شرکت‌های خصوصی، سبک زندگی (مصرف فرهنگی، ارزش‌های سیاسی، روابط اجتماعی و فردی، مصرف کالاهای لوکس و نیمه لوکس، دسترسی به آموزش خصوصی و سفرهای خارجی) بررسی می‌شوند. نمونه‌ها از دو جنس زن و مرد انتخاب شدند، نمونه‌گیری از نوع هدفمند و داده‌ها با مصاحبه نیمه‌ساختاریافته گردآوری شده است. مشارکت‌کنندگان به شیوه نظری و از میان مشاغل تخصصی و با دو تکنیک گلوله‌برفی و دسترس‌پذیر صورت گرفت. این نوع مصاحبه به پژوهشگر اجازه می‌دهد تا ضمن حفظ چارچوب کلی پرسش‌ها، در پاسخ به گفتار مصاحبه‌شونده، مسیر گفت و گو را انعطاف‌پذیر و پویا تنظیم کند. حجم نمونه ۳۴ نفر است که بر اساس اصل اشباع نظری تنظیم شده است، یعنی جمع‌آوری داده تا زمانی ادامه یافته است که اطلاعات جدید الگوهای تازه‌ای ارائه نداد. مصاحبه‌ها ضبط و سپس پیاده‌سازی و مضمون‌های اصلی و فرعی از متن مصاحبه‌ها استخراج شد. هر مصاحبه حدود ۶۰-۹۰ دقیقه طول کشیده است. لازم به یادآوری است که عمده مصاحبه‌ها در بازه اردیبهشت تا آذر ۱۴۰۴ صورت گرفته است. پرسش‌ها در چهار محور کلی طراحی شدند:

۱. برداشت از ارزش‌های اجتماعی مثل عدالت، موفقیت، منزلت، مسئولیت اجتماعی و فردگرایی
۲. ارزش‌های سیاسی مشارکت، مشروعیت، آزادی، کارآمدی حکومت و ...
۳. تجربه زیسته طبقه متوسط رو به بالا و بازتاب آن در نظام ارزش‌ها
۴. سبک زندگی مثل رفتن به سینما، تئاتر، خواندن کتاب، ذائقه موسیقی.

۴. یافته‌های پژوهش

طبقه متوسط رو به بالا در ایران، به ویژه متخصصان حرفه‌ای مانند پزشکان، وکلا، اساتید دانشگاه و مدیران، به عنوان یکی از گروه‌های کلیدی جامعه، نقش محوری در تحولات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی ایفا می‌کند. این طبقه، که اغلب از سرمایه فرهنگی بالایی مانند تحصیلات عالی، آگاهی سیاسی عمیق و تجربیات چندفرهنگی برخوردار است، نگرش‌هایی را بروز می‌دهد که در طیفی از

ایدئولوژی‌ها قرار می‌گیرد: از لیبرالیسم با تأکید بر فردگرایی، آزادی بیان، عدالت، بر اساس تعاریف هیوود^۱ تا محافظه‌کاری با تمرکز بر سنت، حفظ ثبات اجتماعی و اصلاحات تدریجی به جای تغییرات انقلابی و حتی رگه‌هایی از رادیکالیسم مانند فمینیسم رادیکال در حوزه جنسیت یا سوسیال‌دموکراسی در مسائل اقتصادی (Heywood, 2024: 99). بر اساس نظریه بورديو، عادت‌واره این طبقه که از تعامل با محیط‌هایی مانند خانواده، رسانه‌ها و نهادهای آموزشی شکل گرفته منجر به مطالبه‌گری برای به رسمیت شناخته شدن سرمایه فرهنگی‌شان در میدان سیاست می‌شود. در حالی که جایگاه‌های طبقاتی متناقض به تعبیر الین رایت نه مالک ابزار تولید و نه کارگر ساده، بلکه متخصصانی با مهارت‌های چانه‌زنی آن‌ها را به دفاع از بازار آزاد، شفافیت اقتصادی و جلوگیری از رانت سوق می‌دهد. همچنین، ناسیونالیسم که کمابیش در دورانی کوتاه به دنبال تأسیس یک دولت متمرکز شکل گرفته و توسط نهادهای سیاسی صورتبندی و ترویج شده است و در غیاب دولت، دستخوش فروپاشی و زوال می‌شود. از دید سیستمی، وطن‌دوستی / ملی‌گرایی در سطحی فرهنگی تعریف می‌شود و بر منش‌ها و معانی استوار است، اما ناسیونالیسم در سطح اجتماعی زاده می‌شود و بر نهادهای سازوکارهای مبتنی بر قدرت سوار شده است. به همین دلیل وطن‌دوستی یا ملی‌گرایی از مجرای جذب و ادغام افراد و اقوام و گروه‌های اجتماعی، توسعه می‌یابد و در برابر تنوع نژادی و زبانی و دینی ایمن است و از این چندگونگی تغذیه می‌کند و غنی‌تر می‌شود؛ در حالی که ناسیونالیسم بر مبنای همسان‌سازی و هم‌سطح‌سازی زبان تأسیس شده و بنابراین گرایش دارد تا تمام لایه‌های تنوع اجتماعی را به سطحی یگانه و کنترل‌شدنی توسط نهادهای سیاسی فروبکاهد (Vakili, 2013).

این پژوهش، با تحلیل مضامین مصاحبه‌ها و بهره‌گیری از مفاهیم، نگرش‌های اجتماعی و سیاسی این طبقه را از طریق نه مقوله اصلی بررسی می‌کند. جایی که افراد به دنبال حفظ ثبات برای بهره‌برداری از سرمایه‌های فرهنگی و حرفه‌ای خود هستند، اما چالش‌های سیاسی-اقتصادی مانند تورم، محدودیت‌های اینترنتی و مهاجرت، آن‌ها را به سیاست‌زدایی و تمرکز بر زندگی فردی سوق می‌دهد. انتخاب این مقولات بر اساس غیبت نسبی تحلیل‌های تئوریزه‌شده در ادبیات پژوهش در مورد نگرش‌های این طبقه است، که اغلب به شاخص‌هایی مانند دین، خانواده، سیاست و اقتصاد محدود می‌شود، اما اینجا با جرح و تعدیل متناسب با جامعه ایران گسترش یافته است. مقوله اول، مصرف فرهنگی و هنری، الگوهای اوقات فراغت این طبقه را توصیف می‌کند. مقوله دوم، پیوندهای اجتماعی، شبکه‌های روابط این طبقه را بررسی می‌کند. مقوله سوم، مهاجرت، تناقض قابل توجهی بین ماندن برای خود به دلیل جایگاه شغلی پایدار و رفتن برای فرزندان برای دسترسی به فرصت‌های

1 Andrew Heywood

جهانی را نشان می دهد. مقوله چهارم، خانواده، گذار از الگوهای سنتی-مردسالار به برابری جنسیتی را تحلیل می کند. مقوله پنجم، ناسیونالیسم، عشق به سرزمین پدری را بیان می کند. مقوله ششم، مقوله مهاجرت را بازتاب می دهد. مقوله هفتم، دموکراسی، علاقه به آزادی سیاسی، انتخابات و جنبش های مدنی را بررسی می کند. مقوله هشتم، ایده اقتصادی، تخیل اقتصادی این طبقه را کاوش می کند. و در نهایت مقوله نهم، امید اجتماعی را در افراد این طبقه مورد تحلیل قرار می دهد.

۱.۴- نگرش های اجتماعی و سیاسی

طبقه متوسط رو به بالا که اغلب از سرمایه فرهنگی بالایی مانند تحصیلات عالی، آگاهی سیاسی عمیق و تجربیات چندفرهنگی برخوردار است، نگرش هایی را بروز می دهد که در طیفی از ایدئولوژی ها قرار می گیرد: از لیبرالیسم با تأکید بر فردگرایی، آزادی بیان، عدالت، بر اساس تعاریف هیوود (۲۰۲۴) تا محافظه کاری با تمرکز بر سنت، حفظ ثبات اجتماعی و اصلاحات تدریجی به جای تغییرات انقلابی و حتی رگه هایی از رادیکالیسم مانند فمینیسم رادیکال در حوزه جنسیت یا سوسیال دموکراسی در مسائل اقتصادی.

جدول ۱. مشخصات مشارکت کنندگان

ردیف	نام مستعار	جنس	سن	شغل	تحصیلات	حدود درآمد (۱۴۰۴)
۱	مصطفی	مرد	۴۲	مدیر روابط عمومی دانشگاه غیردولتی	دانشجوی دکتری	حدود ۹۰ تا ۱۰۰ میلیون
۲	حسن	مرد	۴۰	عضو هیئت علمی و معاون پژوهشی دانشگاه غیرانتفاعی	دکتری	حدود ۹۰ تا ۱۰۰ میلیون
۳	علی	مرد	۵۳	مدیر داخلی شرکت خصوصی	کارشناسی ارشد مهندس کشاورزی	بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون
۴	محمد	مرد	۴۵	مدیر اداری سازمان دولتی	کارشناسی ارشد مدیریت دولتی	حدود ۹۰ تا ۱۰۰ میلیون
۵	وحید	مرد	۴۳	کارشناس مسئول خدمات غیر حضوری	کارشناسی ارشد مدیریت صنعتی	بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون
۶	حسین	مرد	۵۰	داروساز	دکتری	بین ۱۵۰ تا ۱۷۰ میلیون
۷	افشین	مرد	۵۱	ناشر کتاب های پزشکی	رشته پرستاری و دکتری MBA	بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون
۸	مهرداد	مرد	۴۷	مهندس شرکت عمرانی	مهندسی عمران	بین ۱۵۰ تا ۱۷۰ میلیون
۹	مهسا	زن	۴۲	وکیل	کارشناسی ارشد حقوق خصوصی	بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون

ردیف	نام مستعار	جنس	سن	شغل	تحصیلات	حدود درآمد (۱۴۰۴)
۱۰	کاوه	مرد	۵۵	پزشک عمومی	پزشکی	بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون
۱۱	فرهاد	مرد	۴۴	نوازنده و موسیقی‌دان	کارشناسی ارشد موسیقی	بین ۱۵۰ تا ۱۷۰ میلیون
۱۲	مریم	زن	۳۵	هیئت علمی دانشگاه دولتی	دکتری مهندسی عمران	بین ۱۵۰ تا ۱۷۰ میلیون
۱۳	ریحانه	زن	۳۲	مدیر برنامه‌نویسی بخش خصوصی	کارشناسی ارشد آمار	بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون
۱۴	ساناز	زن	۳۸	برنامه‌نویس شرکت خصوصی	کارشناسی ارشد ریاضی	بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون
۱۵	مهتاب	زن	۳۳	مدیر فنی شرکت خصوصی	کارشناسی ارشد کامپیوتر دانشگاه شریف	بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون
۱۶	رضا	مرد	۵۲	مدیرعامل شرکت خصوصی	کارشناسی ارشد معماری	بین ۱۵۰ تا ۱۸۰ میلیون
۱۷	محمد رضا	مرد	۳۷	هیئت علمی دانشگاه دولتی	دکتری جامعه‌شناسی	بین ۱۵۰ تا ۱۷۰ میلیون
۱۸	احمد	مرد	۵۰	پزشک متخصص داخلی	پزشکی	بین ۱۵۰ تا ۱۹۰ میلیون
۱۹	لیلا	زن	۴۷	مدیر باشگاه ورزشی و آسیب‌شناسی	دکتری تربیت بدنی	بین ۱۵۰ تا ۱۹۰ میلیون
۲۰	مینا	زن	۴۴	ناشر و مدیر آژانس ادبی	کارشناسی ارشد مدیریت نشر	بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون
۲۱	حمید	مرد	۴۹	مدیر فنی بخش تولید قطعات خودرو	کارشناسی مهندسی مکانیک دانشگاه تهران	بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون
۲۲	فرزاد	مرد	۳۸	مدیر مالی اداره دولتی	کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی	بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون
۲۳	زهرا	زن	۵۲	مدیر اجرایی اداره دولتی	دکتری کتابداری	بین ۹۰ تا ۱۰۰ میلیون
۲۴	لعلیا	زن	۶۱	مدیر پروژه‌های خصوصی شرکت نفت	کارشناسی ارشد صنایع	بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون
۲۵	الهام	زن	۴۴	مدیرعامل شرکت وابسته به ایران خودرو	دکتری مدیریت مالی	بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون
۲۶	عاطفه	زن	۴۲	مدیر پروژه‌های بیمارستانی (خصوصی)	دکتری حسابداری	بین ۱۵۰ تا ۱۹۰ میلیون
۲۷	مهری	زن	۴۵	مدیر در وزارتخانه آموزش و پرورش	دکتری علوم تربیتی	بین ۹۰ تا ۱۰۰ میلیون

ردیف	نام مستعار	جنس	سن	شغل	تحصیلات	حدود درآمد (۱۴۰۴)
۲۸	طاهره	زن	۴۶	مدیر شرکت غذایی	دکتری صنایع	بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون
۲۹	ناصر	زن	۶۰	مدیر داخلی کارخانه صنعتی	کارشناسی ارشد برق	بین ۱۵۰ تا ۱۹۰ میلیون
۳۰	سعید	مرد	۵۲	مسئول پروژه در سازمان نوسازی	دکتری معماری	بین ۱۵۰ تا ۱۹۰ میلیون
۳۱	پروانه	زن	۴۴	وکیل	کارشناسی حقوق	بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون
۳۲	امین	مرد	۴۶	هیئت علمی پژوهشگاه دولتی	دکتری فیزیک- شیمی	بین ۹۰ تا ۱۰۰ میلیون
۳۳	نادر	مرد	۴۷	کارشناسی ارشد برق مخابرات	کارشناس مسئول شرکت واردات کالا	بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون
۳۴	الناز	زن	۴۵	کارشناس ارشد حسابداری	حسابدار در دو شرکت خصوصی	بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون

اولین مقوله مورد بررسی در این پژوهش، مصرف فرهنگی و هنری افراد است. یکی از پرسش‌های فرعی در ارتباط با بررسی نگرش‌های سیاسی و اجتماعی این است که افراد طبقه متوسط رو به بالا (متخصصان حرفه‌ای) چه رسانه‌هایی را دنبال می‌کنند؟ کمیت و کیفیت مواجهه با محصولات فرهنگی آنها چگونه است؟ بر اساس کدهای مقوله فرهنگی^۱، الگوی مصرف فرهنگی و اوقات فراغت این طبقه، تحت تأثیر شدید محدودیت‌های بیرونی، شکل گرفته است. بخشی از محدودیت‌ها به دلیل شرایط اقتصادی و بخشی تحت تأثیر مسائل سیاسی روز در کشور و دسترسی به اینترنت بدون قطعی و فیلترینگ است. این طبقه به ورزش، کتاب‌خوانی و بازی‌های آنلاین به عنوان تفریح علاقه دارند. آن‌ها تجربه فرهنگی و زندگی چندفرهنگی را در سفرهای خارجی را جزء سرگرمی‌های خود می‌دانند. اینترنت در زندگی آنها نقش پررنگی دارد و از شبکه‌های اجتماعی برای اخبار و سرگرمی و به اشتراک‌گذاری عقاید استفاده می‌کنند. با این حال، نمونه‌هایی از افرادی که استفاده محدود از شبکه‌های اجتماعی یا بی‌علاقگی به فضای مجازی و مدرنیته ناگهانی دارند، دیده می‌شوند.

این مقوله صرفاً برای توصیف شکل و محتوای مصرف فرهنگی است و مستقیماً برای تعیین لیبرال یا محافظه‌کار بودن کافی نیست.

اریک الین رایت متخصصان حرفه‌ای را اغلب در جایگاه‌های طبقاتی متناقض^۱ قرار می‌دهد (Wright et al., 2016). زیرا آن‌ها نه مالک ابزار تولید هستند و نه کارگر، بلکه دارایی اصلی آن‌ها مهارت‌ها و صلاحیت‌های تخصصی است. برای افراد با گرایش‌های لیبرال در این طبقه، بازار آزاد، کنترل تورم و جلوگیری از فساد در واقع دفاعی از منافع طبقاتی محسوب می‌شود. زیرا سرمایه‌مهرت‌های آن‌ها (که برای بقا در بازار آزاد به آن متکی هستند) در صورت عدم شفافیت، رانت و بی‌ثباتی اقتصادی، به شدت آسیب می‌بیند. عاطفه استفاده از شبکه‌های اجتماعی و اینترنت را جذاب می‌داند و معتقد است:

«شبکه‌های اجتماعی، برای به اشتراک گذاشتن داستان‌ها و پیام‌های آدما حتی برای معرفی کسب و کارها مخصوصاً جذب مشتری برندها خیلی تأثیر مثبت داشته.»
رضا هم نظر مشابهی دارد و اینترنت را به عنوان مهم‌ترین راه‌گذران اوقات فراغت می‌داند و می‌گوید:

«شبکه‌های اجتماعی و دسترسی به اینترنت خیلی تو زندگی امروزی مهمن. من اخبار رو کلاً از شبکه‌های اجتماعی رصد می‌کنم چون اصلاً اعتمادی به اخبار تلویزیون دولتی ندارم.»
دومین مقوله اصلی مورد توجه در پژوهش، پیوندهای اجتماعی است. پرسش اساسی در بررسی پیوندهای اجتماعی افراد طبقه متوسط رو به بالا در ایران این است که افراد این طبقه در کدام شبکه روابط اجتماعی زندگی می‌کنند؟ شبکه روابط اجتماعی افراد طبقه متوسط رو به بالا در ایران (متخصصان حرفه‌ای) را می‌توان در چندین لایه و با ویژگی‌های مشخصی تحلیل کرد. یکی از ویژگی‌های بارز این طبقه، تمایل به معاشرت با افرادی است که از نظر تحصیلات، درآمد و نگرش‌های اجتماعی در سطح مشابهی قرار دارند. متخصصان حرفه‌ای ترجیح می‌دهند با پزشکان، وکلا، مدیران و اساتید دانشگاه رفت و آمد کنند. روابط اجتماعی بعد از همه‌گیری کرونا تغییر کرده و بسیاری از مراودات اجتماعی در فضای عمومی به فضای خانه و جمع‌های کوچک‌تر محدود شده است. بنابراین برخلاف طبقه متوسط سنتی که ممکن است شبکه‌های گسترده خانوادگی داشته باشند، متخصصان حرفه‌ای به سمت روابط حداقلی جمع‌های کوچک‌تر دوستانه و خانوادگی پیش رفته‌اند. بسیاری از مصاحبه‌شوندگان تفریحات دو نفره با همسر یا محافل بسیار کوچک خانوادگی را به معاشرت‌های گسترده و به گفته خودشان رفیق‌بازی ترجیح می‌دهند. مسأله دیگر این است که شبکه روابط اجتماعی این طبقه به شدت تحت تأثیر تحولات و جنبش‌های سیاسی در کشور مانند

۱ منظور از جایگاه طبقاتی متناقض، جایگاه‌های متناقض میان خرده‌بورژوازی و سرمایه‌داران و میان خرده‌بورژوازی و کارگران است.

وقایع سیاسی سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۴۰۱ قرار گرفته است. اختلاف نظر سیاسی باعث شده است که حتی در درون خانواده‌ها و شبکه‌های دوستانه قدیمی، تنش و گاهی قطع رابطه رخ دهد. احمد که پزشک است درباره این موضوع می‌گوید:

«بیشتر با کسانی که تو سطح خودمون معاشرت می‌کنیم. چون هم سطح تحصیلات و هم دیدگاهمون به هم نزدیکه. مثلاً دوستانمون بیشتر کسانی‌ان که مثل خودمون دغدغه‌های فرهنگی و اجتماعی دارن. شغلم باعث شده بیشتر با آدمای حرفه‌ای و تحصیل کرده در ارتباط باشم، چون تو محیط کارم هم همین آدمای رو می‌بینم.»

مهتاب درباره روابط اجتماعی خود با دوستان و اطرافیان این روایت را دارد:

«روابط اجتماعی من البته نسبت به قبل خیلی کمتر شده هم تحت فشار کاری دیدارها سخت‌تر می‌شه و هم اینکه من خیلی از دوستانی که رو الان باهاشون اشتراکات کمتری دارم، کمتر می‌بینم و ازشون فاصله می‌گیرم. الان خیلی دوستای کمی هستن که باهاشون در ارتباط نزدیک هستم. راستش به نظرم کار و ازدواج که مسأله دوتایی شدن رو داره تأثیر می‌ذاره تو روابط دوستانه آدم. اینکه دوستای من خیلی با روحیه همسرم نزدیک نباشن یا برعکس خب باعث می‌شه که ارتباطات کمتری داشته باشیم.»

مقوله سوم، مهاجرت (از ایران) است؛ دیدگاه طبقه متوسط رو به بالا (متخصصان حرفه‌ای) در ایران درباره مهاجرت، نشان‌دهنده یک تناقض عمیق و استراتژیک است که بین «بقا در وضعیت موجود» و «جستجوی آینده در خارج از مرزها» نوسان می‌کند. بر اساس منابع، این نگرش را می‌توان در چندین محور اصلی تحلیل کرد. بارزترین ویژگی نگرش این طبقه، تفکیکی است که بین سرنوشت خود و فرزندان‌شان قائل می‌شوند. این رویکرد که ذیل لیبرالیسم محافظه‌کارانه دسته‌بندی می‌شود، نشان‌دهنده نوعی عمل‌گرایی است. در واقع آنها به نوعی پارادوکس «ماندن برای خود، رفتن برای فرزندان» دچار هستند. بسیاری از افراد این طبقه به دلیل داشتن جایگاه شغلی پایدار و وابستگی‌های عاطفی یا حرفه‌ای، مهاجرت را برای خود مناسب نمی‌دانند، اما آن را تنها راه بهتر شدن شرایط زندگی برای فرزندان‌شان می‌دانند. حسین معتقد است سرمایه فرهنگی و تحصیلات، دیگر در ایران کار نمی‌کند و امیدی به بهتر شدن شرایط زندگی در ایران ندارد:

«حتی دندان‌پزشک شدن هم برای داشتن یک زندگی متوسط رو به بالا کافی نیست؛ به نظرم این خودش مهم‌ترین دلیل مهاجرت هست.»

بخشی از این طبقه، مهاجرت را نه لزوماً فرار، بلکه مسیری برای توسعه تخصصی و دسترسی به استانداردهای جهانی می‌بینند. الهام در این باره می‌گوید:

«مهاجرت برای آدما حتی برای خود من به خاطر فرصت‌های تحصیلی که هست خب جذابیت دارد. خیلیا فکر می‌کنن که تحصیل تو دانشگاه‌ها و موسسات آموزشی برجسته تو کشورهای دیگه بهتر از اینجا هست.»

برخی نیز مهاجرت را علاقه قلبی خود نمی‌دانند و آن را راهی برای فرار از مشکلات می‌بینند. فرزند در این باره می‌گوید:

«وقتی مشکلات زیاد می‌شن مثل گرونی یا محدودیت‌های اجتماعی بعضی وقتا به مهاجرت فکر می‌کنم. ولی به طور کلی ترجیح می‌دم تو ایران زندگی کنم چون خانواده و ریشه‌هام اینجا و دلتنگی سخته؛ خوبی مهاجرت فرصت‌های شغلی بهتر و آزادی بیشتره.»

مقوله چهارم، خانواده و رویکردها نسبت به آن است. در حوزه خانواده رویکرد لیبرال، محافظه‌کار و تلفیقی از این دو رویکرد قابل مشاهده است. در حالی که در کشورهای دیگر یکی از مصادیقی که این دو را از هم متمایز می‌کند سقط جنین است، در ایران به اندازه غرب موضوعیتی ندارد و در گفتمان عمومی مطرح نشده اما مباحث دیگر مرتبط با ارزش‌ها و نگرش‌ها درباره زن و خانواده می‌تواند این تمایزها را تا جدی نشان دهد. تحلیل مضامین مصاحبه‌ها در مورد مقوله خانواده و تعریف نقش زنان نشان‌دهنده یک گذار فرهنگی از الگوهای سنتی - مردسالار به سمت الگوهای مشارکتی و برابری‌خواه در میان طبقه متوسط رو به بالا در ایران است. هر چند بسیاری از آنها در خانواده‌هایی با ساختار سنتی یا مردسالار بزرگ شده‌اند، در زندگی مشترک فعلی خود بر حقوق برابر و مشارکت متقابل تأکید دارند. برای مثال، فرهاد بیان می‌کند: «من با اینکه تو خانواده مردسالاری بزرگ شدم، به حقوق برابر زن و مرد باور دارم و تو کارهای خونه مثل آشپزی و شستن لباس مشارکت می‌کنم تا اون تفکر مردسالار که در گذشته بود رو تکرار نکنم.»

با وجود اینکه برخی مصاحبه‌شوندگان در مورد تغییر دیدگاه‌ها در مورد زنان و گرایش‌های مدرن، هنوز نشانه‌هایی از تفکرات محافظه‌کارانه، سنتی و تبعیض‌آمیز در آنها دیده می‌شود. ساناز از همکاران مردی می‌گوید که کارکردن را برای زنان غیرضروری می‌دانند:

«به عنوان یک زن که توی شرکت خصوصی همکارای مرد زیادی دارم، با دیدگاه‌های تبعیض‌آمیز برخی مردان در محل کار خیلی مواجه می‌شم. اینکه بهم می‌گن زن‌ها به خاطر نداشتن مسئولیت زندگی نباید کار کنن به نظرم خیلی عجیبه عجیب و از فرهنگ خانوادگی مردسالار میاد.»

مقوله پنجم گرایش‌های ملی‌گرایانه است که در نتیجه بررسی آن، نگرش‌های اجتماعی مصاحبه‌شوندگان (متخصصان حرفه‌ای طبقه متوسط رو به بالا)، طبق تعریف ناسیونالیسم، در طیفی از لیبرال‌ها تا رادیکال‌ها می‌گنجد؛ در حوزه سیاست، ناسیونالیسم این طیف‌ها را از هم جدا می‌کند.

ژان ژاک روسو^۱ را باید نخستین متفکری نامید که از ناسیونالیسم به صورت مشخص صحبت کرده است. در تعریف روسو از ناسیونالیسم چند محور مهم و اساسی وجود دارد که قابل توجه است؛ مهم ترین آن این است که ملت که در امتداد سنت جمهوری خواهانه روسو تعریف می گردد، سه پیوند کلی دارد: ۱. پیوند با دولت: که در اینجا بر سازنده دولت است؛ یعنی دولت در نهایت نهادی در راستای تحقق اراده عمومی ملت در راستای خیر جمعی آن است. ۲. پیوند اجتماعی: به این معنا که آنچه میان اعضای یک ملت اتحاد و نوعی هویت جمعی می سازد که مؤلفه های آن عاطفه جمعی، ارزش های جمعی، سنت و نهادهای مشترک است. ۳. پیوند با سرزمین: عشق به سرزمین پدری یکی از اساسی ترین و مهم ترین ویژگی های یک ملت است (Alashti, 2025, 5). امین در این باره می گوید:

«اولین چیزی که همیشه با شنیدن ایران به ذهنم میاد اینه که اینجا زادگاهمه و مسلماً دوست ندارم اتفاقی مثل جنگ بیوفته که کلاً دگرگون بشه و نباشه. البته خیلی موافقم که تغییر و اصلاحاتی تو حکومت اتفاق بیوفته اما نه به قیمت اینکه با انقلاب ایران زیر و رو شه.»
فرهاد درباره لزوم تغییر و اصلاحات معتقد است:

«واقعاً مهم نیست که حاکم کی هست چون از دیدگاه من اگه سیستمی باشه که به فکر منافع مردم باشه و سیستم پویای اقتصادی داشته باشیم و آزادی داشته باشیم که با مردم جهان در تعامل راحت تری باشیم و مرزها باز باشه و پاسپورت ما تو دنیا معتبر باشه، خانم ها و آقایون آزادی های مدنی که باید داشته باشن رو داشته باشن، چه فرقی می کنه که کی رهبر باشه مهم اینه که سیاست های درستی تو کشور اجرا بشه.»

در بررسی مقوله ششم، دیدگاه ها نسبت به مهاجرپذیری مورد بررسی قرار گرفته است. به ویژه حضور و اخراج افغانستانی ها در ایران، که دیدگاه های مصاحبه شوندگان در این مقوله، نشان دهنده ارتباط آن با ناسیونالیسم است، جایی که پیوند با سرزمین پدری تمایز ملت ها را رقم می زند. این رویکردها دو نگرش متضاد را بازتاب می دهند: یکی انسانی و مدیریتی، و دیگری انتقادی نسبت به حضور مهاجران غیرمتخصص. اکثر مشارکت کنندگان با اخراج خشونت آمیز و بی برنامه مخالف هستند و بر جنبه های اقتصادی و انسانی تأکید دارند. برخی رویکرد گزینشی و قانونی را پیشنهاد می کنند، زیرا افغان ها به عنوان نیروی کار سخت کوش به اقتصاد کمک می کنند و اخراج هیجانی ممکن است کمبود نیروی کار ایجاد کند. در واقع پاسخ های مصاحبه شوندگان درباره اخراج مهاجران، دو رویکرد

1 Jean-Jacques Rousseau

متضاد ناسیونالیستی را بازتاب می‌دهد. برای مثال حمید رویکرد متعادلی دارد و با این تفکر که باید گزینشی عمل کرد و نمی‌توان پذیرش همه مهاجران افغان را کار نادرستی دانست، می‌گوید: «رسیدگی به وضعیت افغان‌ها تو ایران به نظرم باید قانونی و انسانی باشه بدون خشونت؛ تو اینستا دیدم بعضیا خوشحالن چون فکر می‌کنن موقعیت‌های کارها رو به دست میارن، ولی من می‌گم نباید همه رو یه جور دید. خیلیاشون کارگرن و به اقتصاد کمک می‌کنن با کارهای سخت که ایرانی‌ها کمتر انجام می‌دن؛ اخراج بی‌برنامه ممکنه دردسر درست کنه مثل کمبود نیروی کار یا مسائل انسانی، ولی اگه غیرقانونی باشن، باید مدیریت بشه با سیاست‌های درست، نه هیجانی.»

فرزاد هم مسأله رو بحرانی از سوی افراد تصمیم‌گیرنده در رأس قدرت می‌داند و بیان می‌کند: «در مورد اخراج افغانستانی‌ها از ایران، به نظرم مشکل مدیریتی تو زمینه مهاجران در کشور وجود داره، هم زمانی که اینها رو به کشور راه‌دادن بدون برنامه، هم الان که اخراجشون کردن نشانه یه ضعف مدیریتی هست.»

مقوله هفتم، دموکراسی و تعریفی است که مشارکت‌کنندگان در صحبت‌های خود درباره آن دارند. نکته اصلی در بررسی این مقوله ما را با این پرسش درباره مصاحبه‌شوندگان روبرو می‌کند که آیا مسأله افراد انتخابات و آزادی سیاسی است؟ کدام مدل حکومت را می‌پسندند؟ و درباره حرکت‌ها و جنبش‌های اجتماعی چه نظری دارند؟ در همین زمینه، دیدگاه پاسخگویان درباره سیاست‌های ایران و رهبرانی مانند بن سلمان و ترامپ می‌تواند گرایش آنان را نشان دهد. بر اساس تحلیل مصاحبه‌ها با متخصصان حرفه‌ای طبقه متوسط رو به بالا در ایران، نگرش‌های سیاسی این گروه عمدتاً لیبرال است و بر اصول دموکراتیک مانند آزادی بیان، مشارکت مدنی، عدالت اجتماعی و اصلاحات تدریجی تأکید دارد. اکثریت مصاحبه‌شوندگان با دموکراسی موافق هستند و آن را به عنوان ابزاری برای بهبود شرایط می‌بینند. آن‌ها اصلاح قوانین و برنامه‌ریزی‌ها را برای حل مشکلات ترجیح می‌دهند. این افراد نگران هستند که تغییرات سیاسی ناگهانی و بدون برنامه‌ریزی در کشور به هرج و مرج منجر شود. خواسته‌های اصلی شامل عدالت اجتماعی، آزادی بیان و کنترل تورم است. همچنین، شفافیت و پاسخگویی دولت و جلوگیری از اختلاس و رانت به عنوان مهم‌ترین خواسته‌ها مطرح شده است. مهتاب معتقد است که:

«احساس ناامیدی شدیدی از شرایط سیاسی دارم و فکر می‌کنم که تغییر ضروری هست، اما فرقی نمی‌کنه چه کسی حاکم باشه. به نظرم باید آزادی و اعتماد عمومی باید در جامعه احساس بشه نه اینکه تغییرات بنیادینی تو حکومت به وجود بیاد.»

برخی مشارکت کنندگان علی‌رغم انتقادهایی که به دولت برای بهبود شرایط سیاسی و اجتماعی دارند، تغییرات بنیادی در ساختار حکومت را پرهزینه و غیرضروری می‌دانند. کاوه می‌گوید تصمیم‌گیری دشواری است که چه شرایطی برای بهتر شدن وضع کنونی بهتر است:

«بین انقلاب و اصلاحات شک دارم که کدامش بهتره. راستش تغییرات تو ساختار به نظرم پرهزینه اما واقعا ضروری هستن. اما به یه چیزی نیاز داریم مثل بن‌سلمان تو عربستان که با تغییر دیدگاه، کشور را چقدر بهتر کرد. به نظرم نظام الان نه دیپلماسی داره و نه توانایی برای آرامش در کشور.»

ایده اقتصادی، هشتمین مقوله اصلی مورد بررسی در پژوهش حاضر است. در بررسی دیدگاه‌های مصاحبه‌شوندگان در خصوص الگوی موفق اقتصادی، می‌توان مشاهده کرد که اکثر آن‌ها بر اهمیت ترکیبی از رشد پایدار، عدالت اجتماعی و نوآوری تأکید دارند. از نظر آن‌ها، یک الگوی موفق اقتصادی نه تنها بر پایه افزایش تولید ناخالص داخلی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی استوار است، بلکه باید به توزیع عادلانه ثروت، حمایت از کسب و کارهای کوچک و متوسط بپردازد. این دیدگاه‌ها نشان‌دهنده این است که موفقیت اقتصادی فراتر از آمارهای کلان، به کیفیت زندگی، پایداری محیطی و انعطاف‌پذیری در برابر بحران‌های جهانی وابسته است. در ادامه، جزئیات بیشتری از پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان بررسی خواهد شد تا الگوهای مشترک و تفاوت‌های کلیدی روشن شود. بنابراین، در بررسی ایده‌های اقتصادی طبقه متوسط رو به بالا در ایران، بر اساس دیدگاه‌های مصاحبه‌شوندگان، می‌توان الگوهای مشترکی را یافت که عمدتاً حول چالش‌های ساختاری اقتصاد کشور و آرمان‌های یک الگوی موفق می‌چرخد. این طبقه، به عنوان موتور محرک تحولات اجتماعی و حرفه‌ای، اقتصاد ایران را بیمار و ناپایدار توصیف می‌کند؛ از بی‌ثباتی تاریخی مانند دوران جنگ و کوپن تا تشدید مشکلات اخیر مانند تورم، کاهش قدرت خرید مثل پایین آمدن توان اقتصادی در خرید ماشین یا سفر خارجی، عدم حمایت از استارت‌آپ‌ها و کسب و کارهای خصوصی، و تأثیر بحران‌های سیاسی همچون درگیری‌های منطقه‌ای بر بازارهای ارز، طلا و سرمایه. نابرابری دسترسی به آموزش، سرمایه و فرصت‌ها نیز به عنوان عامل کلیدی چرخه فقر و عقب‌ماندگی برجسته شده، که با ناکارآمدی دولتی مانند خلق پول و نقدینگی و موانعی مثل تحریم‌ها، کاغذبازی اداری و کمبود فناوری تشدید می‌شود. فرهاد که شرایط اقتصادی کشور را از سال‌های جنگ تا کنون بی‌ثبات می‌داند، می‌گوید:

«شرایط اقتصادی ایران را از کودکی (دوران جنگ و کوپن) من ناپایدار بود، تو سال‌های اخیر این وضعیت بدتر هم شده. سیستم اقتصادی ایران را بیمار و رابطه اقتصادی درستی هم با دنیا نداره.

بخش دولتی که تقریباً تعطیل، بخش خصوصی هم انقدر درگیر حاشیه برای تولید یا صادرات هست که بدون حمایت دولت کاری نمی‌تونه بکنه. کم‌کار توصیف می‌کند، از طرف دیگه، مردم هم چون نمی‌تونن برنامه‌ریزی بلندمدت اقتصادی کنن، درآمد خودشون رو در کوتاه‌مدت برای تفریحاتی مثل سفر و رستوران خرج می‌کنند، که باعث مشکلات اقتصادی بعدی می‌شود.»

مریم شرایط اقتصادی را سخت‌تر از گذشته می‌داند و از کاهش قدرت خرید می‌گوید:

«قدرت خرید تو سال‌های اخیر خیلی کم شده؛ مثلاً خرید ماشین در مقایسه با سال‌های ۹۴-۹۵ واقعا به هیچ رسیده.»

از نظر مصاحبه‌شوندگان، علاوه بر دسترسی نابرابر به فرصت‌ها و امکانات، بحران‌های سیاسی نیز می‌تواند مسائل اقتصادی مانند آشفته‌گی بازار، گران‌شدن ضروریات زندگی و کم‌شدن قدرت خرید مردم نیز می‌تواند دغدغه جدی در زندگی افراد باشد. ناصر معتقد است:

«با درگیری بین ایران و اسرائیل بازار خیلی شرایطش عوض شد. هر وقت یه مسأله سیاسی تو کشور به وجود میاد شرایط اقتصادی زندگی برای مردم سخت‌تر می‌شه. ارز، طلا، بازار سرمایه و دارایی‌های دیجیتال خیلی بهم می‌ریزن.»

مقوله امید اجتماعی، با اعتماد به نهادها و ساختارهای اجتماعی (حکومت، آموزش، بازار کار) و تجربه مشارکت اجتماعی و مدنی (احساس اثرگذاری اجتماعی، فعالیت داوطلبانه، نقد وضعیت موجود) و دسترسی به فرصت‌ها و عدالت اقتصادی مورد بررسی قرار گرفته است. در سال‌های اخیر، تجربه‌هایی مانند ناکامی در استخدام جوانان متخصص، بی‌ثباتی اقتصادی، و نابرابری فرصت‌ها باعث شده بخشی از این گروه به شکاف میان دانش و منزلت اجتماعی خود واقف شوند، که در نتیجه به فرسایش اعتماد نهادی منجر شده است. از طرف دیگر، برخی مشارکت‌کنندگان از تجربه شخصی خود از موانعی که در پیشرفت‌های شغلی در سال‌های اخیر داشته‌اند، تجربه‌هایی مانند ناکامی در استخدام جوانان متخصص، بی‌ثباتی اقتصادی و نابرابری فرصت‌ها را تجربه کرده‌اند که باعث شده بخش زیادی از افراد این گروه از آن به شکاف میان دانش و منزلت اجتماعی به عنوان تجربه شکست‌خورده از اعتماد به ساختار اجتماعی یاد کنند که در نتیجه به فرسایش اعتماد نهادی منجر شده است. در تجربه مشارکت اجتماعی و مدنی اینکه کنش‌های جمعی افراد چگونه می‌تواند به آنها حس مفیدبودن در سیاستگذاری‌های اجتماعی دهد، مورد بررسی قرار گرفته است. این قشر به دلیل مهارت ارتباطی و استقلال نسبی مالی، ظرفیت بالقوه بالایی برای مشارکت مدنی و بازتولید سرمایه اجتماعی دارند. در حالی که اعتماد و انگیزش مدنی کاهش یافته و فعالیت افراد در مشارکت‌های

اجتماعی و مدنی جای خود را به کناره گیری از جامعه، بی تفاوتی مدنی و فردگرایی داده است. مهسا که از مشارکت خود در فعالیت های سیاسی تجربه خوبی ندارد، می گوید:

«من معاون حقوقی ستاد جوانان زمان آقای روحانی بودم. ولی بعد که دیدم حاشیه های زیادی داره گفتم عقب نشینی کنم وارد این مباحث نشم خیلی بهتره ولی خب واقعیت اینه که وضعیت سیاسی جامعه یه وضعیت بسیار وحشتناکيه. یعنی انگار دولت، جامعه و مردم رو رها کرده و همه داریم تأثیر اون رو احساس می کنیم، کشور رو به عناوین مختلف تعطیل می کنن وضعیت بازار و از جمله دلار خیلی آشفته است.»

احمد شرایط اقتصادی و اجتماعی را در جامعه ناامیدکننده توصیف می کند و بیان می کند:

«فکر می کنم سیاست گذاری ریشه همه چیزست. وقتی دولت برنامه درست نداشته باشه، اقتصاد خراب می شه، وقتی اقتصاد خراب بشه، فرهنگ و اخلاقیات هم ضربه می خوره. مثلاً ترویج طب سنتی به جای پزشکی مدرن، یا بی توجهی به محیط زیست، نشون می ده که سیاست گذارا اصلاً به فکر آینده نیستن. این بی برنامه گی باعث شده مردم بی اعتماد بشن و فقط به فکر بقای خودشون باشن.»

حسین که داروساز است از شرایط اجتماعی کاملاً ناامید است و انتقادهای تندی از حاکمیت دارد ولی در عین حال بهبود شرایط اجتماعی و سیاسی را ناممکن نمی داند و می گوید:

«من کاملاً ناامیدم که شرایط بهتر بشه. ته دلم اگر هم امیدی باشه ما راهی جز جنبش ها نداریم که صدامون رو به جایی برسونیم. فقط مسئله و نگرانی هامون در اینه که جنبش های مردمی باید از طرف کسانی که میتونن اینا رو شاکله و جهت بدن حمایت درستی نمی شه. یعنی نخبگان و کسانی که باید این کار را بکنند ضعیف کار میکنن و متحد نیستند و نتیجتاً این اعتراض ها خیلی هاش به هرز میره. من خودم از همه جنبش های اجتماعی حمایت مدنی کردم.»

در این مقوله مشارکت کنندگان دیدگاه لیبرال به معنای درخواست حق انتخاب آزاد و مشارکت در سیاست گذاری های اجتماعی را دارند که تجربه ای -در بسیاری موارد- شکست خورده برای آنان بوده است. با توجه به تورم اقتصادی که در سال ۱۴۰۴ در کشور پدید آمده، شرایط اقتصادی افراد دچار نوسان، تورم، یا بی ثباتی شدید است. از نظر مشارکت کنندگان پیش بینی پذیری آینده برای برنامه ریزی مالی از بین رفته و نمی توان آینده ای را برای شرایط پیش رو متصور شد. در واقع بی ثباتی های اقتصادی باعث گسترش احساس «نامطمئن بودن آینده» شده که یکی از دلایل اصلی کاهش امید اجتماعی در آنهاست.

جدول ۲. یافته‌های کلیدی مصاحبه‌ها

مقوله	محور	یافته‌های کلیدی
(۱) مصرف فرهنگی و هنری	رسانه‌های دنبال شده و الگوی اوقات فراغت	مصرف فرهنگی زیر فشار اقتصاد/سیاست/اینترنت. تفریح: ورزش، کتاب، بازی آنلاین، سفر خارجی. شبکه‌های اجتماعی برای خبر/سرگرمی.
(۲) پیوندهای اجتماعی	شبکه روابط اجتماعی و ویژگی‌های آن	معاشرت با هم‌سطح‌ها (تحصیل/درآمد/نگرش). روابط کوچک‌تر و خانگی‌تر. اختلافات سیاسی باعث تنش/قطع رابطه.
(۳) مهاجرت (از ایران)	نگاه به مهاجرت و منطق تصمیم	تناقض «ماندن برای خود، رفتن برای فرزند». مهاجرت هم به‌عنوان توسعه تخصصی/استانداردها و هم گریز از مشکلات دیده می‌شود.
(۴) خانواده و رویکردها	نگرش به خانواده و نقش زنان	گذار به مشارکت و برابری در زندگی مشترک، با بقای برخی نگرش‌های سنتی.
(۵) گرایش‌های ملی‌گرایانه	طیف ناسیونالیسم و اثر سیاسی آن	از لیبرال تا رادیکال؛ پیوند با دولت/جامعه/سرزمین برجسته است. اصلاح‌خواهی بدون بی‌ثباتی و تأکید بر منافع ملی/اعتبار بین‌المللی.
(۶) مهاجرپذیری	دیدگاه نسبت به حضور/اخراج مهاجران (افغانستانی‌ها)	دوگانه: رویکرد انسانی-مدیریتی در برابر نگاه انتقادی به حضور غیرمتخصص. تأکید بر سیاست‌گذاری قانونی، پرهیز از خشونت و توجه به نقش اقتصادی نیروی کار.
(۷) دموکراسی	مدل مطلوب حکمرانی و نگاه به تغییر	گرایش غالب لیبرال: آزادی بیان، مشارکت مدنی، عدالت اجتماعی، اصلاحات تدریجی. نگرانی از تغییرات ناگهانی و بی‌برنامه؛ مطالبه شفافیت و کنترل تورم.
(۸) ایده اقتصادی	الگوی موفق اقتصادی از نظر مصاحبه‌شوندگان	الگوی مطلوب: رشد پایدار + عدالت اجتماعی + نوآوری. نقد اقتصاد «بیمار/ناپایدار»، تورم، بی‌ثباتی، رانت، تحریم و موانع کسب‌وکار؛ تأکید بر حمایت از بخش خصوصی.
(۹) امید اجتماعی (اعتماد/مشارکت)	اعتماد به نهادها و تجربه مشارکت مدنی	فرسایش اعتماد نهادی بر اثر بی‌ثباتی و نابرابری؛ کاهش انگیزش مدنی و گرایش به کناره‌گیری/فردگرایی. آینده غیرقابل پیش‌بینی و «نامطمئن بودن آینده» پررنگ است.

۵. بحث

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد نگرش‌های اجتماعی طبقه متوسط رو به بالا (متخصصان حرفه‌ای) در ایران در پیوندی تنگاتنگ با شرایط ساختاری جامعه—به‌ویژه بحران‌های اقتصادی، محدودیت‌های سیاسی و دگرگونی‌های اجتماعی—صورت‌بندی می‌شود. بحران‌های اقتصادی، محدودیت‌های سیاسی و دگرگونی‌های اجتماعی، نحوه مصرف فرهنگی، اوقات فراغت، روابط اجتماعی و نگرش سیاسی این گروه را تحت تأثیر قرار داده‌اند. متخصصان مورد مطالعه از سرمایه فرهنگی نسبتاً بالایی برخوردارند؛ تحصیلات، کتاب‌خوانی، سفرهای خارجی و تجربه‌های چندفرهنگی، آنان را به ارزش‌های مدرن و سبک‌های زندگی متنوع نزدیک می‌کند. با این حال، تورم و کاهش قدرت خرید، دسترسی ناپایدار یا فیلترشده به اینترنت و محدودیت‌های اجتماعی، امکان تحقق کامل این سبک زندگی را کاهش می‌دهد. اینترنت و شبکه‌های اجتماعی در زندگی آنان هم‌زمان کارکرد اطلاع‌رسانی، سرگرمی و بیان نظر دارند، اما استفاده حداقلی یا فاصله‌گیری از این فضا نیز نشان می‌دهد که این گروه در برابر شرایط متغیر، راهبردی انعطاف‌پذیر اتخاذ می‌کند.

از منظر بورديو، این وضعیت را می‌توان نتیجه شکل‌گیری عادت‌واره‌ای دانست که بر پایه انباشت سرمایه فرهنگی و نمادین شکل گرفته است. این سرمایه، تمایل به تمایز اجتماعی و برخورداری از سبک زندگی متمایز را تقویت می‌کند؛ اما میدان اجتماعی محدود و پرتنش ایران، این تمایزطلبی را به سوی عمل‌گرایی و محافظه‌کاری موقعیتی سوق می‌دهد. بنابراین، گرایش به مدرنیته و آزادی‌های اجتماعی الزاماً به کنش سیاسی رادیکال یا مشارکت عمومی گسترده منجر نمی‌شود. از سوی دیگر مفهوم «موقعیت‌های طبقاتی متناقض» اریک الین رایت نیز برای تبیین این وضعیت سودمند است. متخصصان حرفه‌ای نه مالک ابزار تولید به معنای سرمایه‌دارانه‌اند و نه در موقعیت کارگران فاقد اختیار و تخصص قرار دارند. دارایی اصلی آنان سرمایه مهارتی، دانش و موقعیت حرفه‌ای است. از این رو، تأکید آنان بر ثبات اقتصادی، کنترل تورم، شفافیت، مقابله با فساد و رفع موانع کسب‌وکار، علاوه بر آنکه بیانگر ترجیحات ارزشی است، نوعی دفاع از امنیت حرفه‌ای و حفظ سرمایه مهارتی آنان نیز محسوب می‌شود.

این منطق در نگرش‌های اجتماعی آنان نیز مشاهده می‌شود. روابط اجتماعی به سمت شبکه‌هایی محدود اما همگن حرکت کرده است؛ معاشرت با افرادی دارای سطح مشابهی از تحصیلات، درآمد و سبک زندگی، کوچک‌تر شدن دایره روابط پس از کرونا و پرهیز از تنش‌های سیاسی، از ویژگی‌های این الگوست. این وضعیت دو وجه دارد: از یک سو انتخاب‌گری و آزادی در سبک معاشرت را نشان می‌دهد و از سوی دیگر، محافظه‌کاری و اجتناب از تعارض را بازتاب می‌دهد. مهاجرت نیز نمونه

دیگری از این دوگانگی است. بخشی از متخصصان، با وجود نارضایتی از تضعیف چشم‌انداز آینده و کاهش کارکرد سرمایه فرهنگی در داخل، میان ماندن و مهاجرت مردد هستند. برای برخی، مهاجرت بیش از آنکه به معنای گسست کامل از وطن باشد، راهبردی برای آینده‌سازی نسل بعدی یا توسعه تخصصی است. این امر نشان می‌دهد تصمیم مهاجرتی آنان در نقطه تلاقی تعلق اجتماعی، امنیت حرفه‌ای و آینده خانوادگی شکل می‌گیرد.

یافته‌های این پژوهش با برخی مطالعات پیشین درباره طبقه متوسط ایران همسو است، اما تفاوت‌های مهمی نیز دارد. در حالی که مطالعات دهه‌های ۱۳۷۰ و ۱۳۸۰ بر ظرفیت مدنی و انتقادی طبقه متوسط تحصیل کرده تأکید داشتند، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که تجربه تحریم‌ها، تورم مزمن و محدودیت‌های فزاینده، فاصله معناداری میان نگرش انتقادی و کنش اجتماعی ایجاد کرده است. این فاصله ناشی از فرسایش اعتماد نهادی و کاهش امید به تغییر سیستماتیک است. از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به نمونه‌گیری کیفی و محدود به شهر تهران اشاره کرد. تجربه جنگ ۱۲ روزه و آشوب‌های دی‌ماه ۱۴۰۴ در خلال پژوهش از مشکلات دیگر آن بود. در مجموع، یافته‌ها از شکل‌گیری نگرش‌هایی ترکیبی حکایت دارد: گرایش به دموکراسی، آزادی بیان، عدالت اجتماعی و اصلاحات تدریجی، هم‌زمان با نگرانی از تغییرات ناگهانی و بی‌برنامه؛ پذیرش ارزش‌های مشارکتی در خانواده، در کنار بقای برخی نگرش‌های سنتی؛ و نگاه انسانی و مدیریتی به مهاجرپذیری، همراه با حساسیت‌های ناسیونالیستی. این ترکیب را می‌توان نوعی نگرش «لیبرال-محافظه‌کارانه» دانست.

۶. نتیجه‌گیری

این پژوهش نشان داد که متخصصان حرفه‌ای در ایران دارای نگرش‌هایی یکدست و کاملاً لیبرال یا محافظه‌کار نیستند. نگرش آنان از ترکیب پیچیده‌ای از ارزش‌های مدرن، تمایل به آزادی و مشارکت، ملاحظات عمل‌گرایانه و گرایش به حفظ ثبات تشکیل شده است. این ترکیب، بیش از آنکه تناقضی فردی باشد، بازتاب موقعیت اجتماعی و حرفه‌ای آنان در جامعه‌ای است که با بی‌ثباتی اقتصادی، محدودیت سیاسی و فرسایش اعتماد نهادی روبه‌روست.

سرمایه فرهنگی بالای این گروه ظرفیت مهمی برای مشارکت مدنی، تولید دانش، تقویت گفت‌وگوی عمومی و بازتولید سرمایه اجتماعی فراهم می‌کند. با این حال، فشارهای اقتصادی، ناامیدی نسبت به آینده، کاهش اعتماد به نهادها و محدود شدن شبکه‌های اجتماعی می‌تواند این ظرفیت را به کناره‌گیری، فردگرایی و مهاجرت تبدیل کند. به همین دلیل، متخصصان حرفه‌ای را باید گروهی

دارای ظرفیت بالقوه برای نقش آفرینی اجتماعی دانست، نه گروهی که به طور خودکار در عرصه عمومی مشارکت می کند. نتیجه اینکه نگرش های ترکیبی این گروه به کنش اجتماعی سازنده، به فراهم شدن شرایط نهادی مناسب نیاز دارد. شفافیت، پاسخگویی، ثبات اقتصادی، کاهش فساد، حمایت از سرمایه فرهنگی و حرفه ای و ایجاد امکان مشارکت معنادار در حوزه عمومی می تواند زمینه اعتماد و حضور اجتماعی بیشتر متخصصان را فراهم کند. همچنین، سیاست های مرتبط با متخصصان باید تنها بر حفظ آنان در بازار کار متمرکز نباشد، بلکه امکان اثرگذاری آنان بر تصمیم گیری های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی را نیز تقویت کند.

بر این اساس، نگرش «لیبرال-محافظه کارانه» متخصصان می تواند راهبردی برای سازگاری با شرایط متعارض جامعه باشد. آنان از یک سو خواهان آزادی، عدالت، مشارکت و اصلاحات اند و از سوی دیگر، به دلیل تجربه ناامنی اقتصادی و نهادی، از تغییرات ناگهانی و پرهزینه پرهیز می کنند. فهم این دوگانگی برای تحلیل آینده طبقه متوسط و سیاست گذاری اجتماعی در ایران اهمیت اساسی دارد.

۷. پیشنهادها

بر اساس یافته های این پژوهش، پیشنهادهای زیر برای سیاست گذاری، پژوهش های آتی و توسعه نهادی ارائه می شود:

۷-۱- پیشنهادهای سیاستی

۱. تقویت ثبات اقتصادی و کاهش تورم: دولت باید با اتخاذ سیاست های مالی و پولی شفاف و پایدار، به کنترل تورم و افزایش قابلیت پیش بینی اقتصادی بپردازد. متخصصان حرفه ای به دلیل وابستگی به سرمایه مهارتی، از بی ثباتی اقتصادی بیشتر آسیب می بینند.
۲. ایجاد فضای مشارکت معنادار: فراهم آوردن بسترهایی که متخصصان بتوانند در تصمیم گیری های عمومی، برنامه ریزی شهری، سیاست های فرهنگی و اجتماعی مشارکت داشته باشند، می تواند احساس کارآمدی و تعلق آنان را تقویت کند.
۳. حمایت از سرمایه فرهنگی و حرفه ای: سیاست های حمایتی باید فراتر از نگهداری نیروی کار باشد؛ باید بر توانمندسازی، فرصت های یادگیری، دسترسی به منابع علمی و شبکه های حرفه ای بین المللی تأکید شود.

۴. افزایش شفافیت و پاسخگویی نهادی: کاهش فساد، شفاف‌سازی فرایندهای تصمیم‌گیری و تقویت نظام پاسخگویی در نهادهای عمومی می‌تواند اعتماد متخصصان به نهادها و انگیزه آنان برای مشارکت را بازسازی کند.

۵. سیاست‌های جلوگیری از فرار مغزها: به‌جای محدودسازی مهاجرت، ایجاد شرایط مناسب برای کار حرفه‌ای، بهبود کیفیت زندگی و امکان تأثیرگذاری اجتماعی می‌تواند انگیزه ماندن را افزایش دهد.

۲-۷- پیشنهادهای پژوهشی

۱. مطالعات طولی: بررسی تحولات نگرشی متخصصان در طول زمان می‌تواند دینامیک‌های تغییر و تداوم را بهتر نشان دهد.

۲. مطالعه تطبیقی میان‌نسلی: مقایسه نگرش‌های متخصصان نسل دهه‌های ۱۳۵۰، ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰ می‌تواند تأثیر متفاوت شرایط اجتماعی-سیاسی بر هویت حرفه‌ای و اجتماعی را آشکار کند.

۳. تنوع جغرافیایی: گسترش پژوهش به شهرهای بزرگ دیگر و مقایسه الگوهای نگرشی متخصصان در تهران با شهرهای دیگر.

۴. تمایز درون‌گروهی: بررسی دقیق‌تر تفاوت‌های نگرشی میان بخش‌های دولتی، خصوصی، استارت‌آپ‌ها و مشاغل آزاد می‌تواند درک دقیق‌تری از تنوع این گروه ارائه دهد.

۵. مطالعه کمی گسترده: اجرای پیمایش کمی بر نمونه بزرگ‌تر می‌تواند امکان تعمیم یافته‌ها و شناسایی الگوهای آماری را فراهم کند.

۸- تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که هیچ‌گونه تعارض منافع در انجام یا انتشار این پژوهش وجود ندارد.

References

- Alashti, Mehdi. (2025). *From National Nationalism to Anti-National Nationalism*. Tajaddod Journal, (2), 4–9. (In Persian).
- Ashraf, A., & Banouazizi, A. (1993). *Social classes in the Pahlavi period* (E. Afrough, Trans.). *Rahbord*, 2, 102–126. (In Persian).
- Azghandi, Alireza, & Ghazi, Alireza Hessam. (2018). *A Review of the Identity of the New Middle Class during the Three Decades after the Revolution*. Journal of Crisis Research in the Islamic World, 5(2), 85–121. (In Persian). <https://doi.org/10.2783.4999/QJPR.2003.1110.188>

- Bahrani, Mohammad Hossein. (2013). *The Middle Class and Political Transformations in Contemporary Iran, 1941–2001*. Tehran: Agah. (In Persian).
- Behdad, S., & Nomani, F. (2008). *Class and labor in Iran* (M. Mottahid, Trans.). Tehran: Agah. (In Persian). (In Persian).
- Bourdieu, Pierre (1984). *Distinction: A Social Critique of The Judgement of Taste*, Translated by Richard Nice, Routledge.
- Coulangeon, Philippe and Duval, Julien (2014). *The Routledge Companion to Bourdieu's 'Distinction*, London: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315852539>
- Habermas, J. (2023). *The structural transformation of the public sphere* (J. Mohammadi, Trans.). Afkar. (In Persian)
- Hajiani, Ebrahim, & Paksarshat, Soleiman. (2008). An Empirical Study of Patterns of Political Legitimacy among the Urban Middle Class in Iran. *Iranian Journal of Social Problems Sociology*, 1(1), 51–68. (In Persian).
- Heywood, Andrew. (2024). *Political Ideologies*. Translated by Mehdi Nasrollahzadeh. Tehran: Bidgol. (In Persian).
- Kharas, Homi. (2010). *The Emerging Middle Class in Developing Countries*, France, OECD. <https://doi.org/10.1787/5kmp8lncrns-en>
- Kord, Fazel. (2020). *The New Middle Class and Presidential Elections in Iran (1997–2017)*. PhD Dissertation, supervised by Mohammad-Bagher Khorramshad. Tehran: Allameh Tabataba'i University, Faculty of Law and Political Science. (In Persian).
- Marx, Karl & Engels, [Friedrich](#) (1848). *The Communist Manifesto*, [Renard Press Limited](#).
- Moradijou, Ali Jan. (2022). *The Structure of the Middle Class and Its Assessment in the Islamic Republic of Iran*. *Journal of the Political Sociology of the Islamic Revolution*, 3(2), 119–150. (In Persian).
- Parnian, H. R. (2021). *The relation of Bourdieu's views to the social and cultural characteristics of Iranian society*. Tehran: Research Institute for Culture, Art and Communication. (In Persian).
- Rezaei, M. (2019). *Workshop on thematic analysis method*. Tehran: Research Institute for Culture, Art and Communication. (In Persian).

- Salamat, H. (2019). *Smoldering fire under the ashes: Class cleavages and their aftershocks*. In *Social cleavages in Iran* (Collected papers). Tehran: Research Institute for Culture, Art and Communication. (In Persian).
- Vakili, S. (2013). *Patriotism versus nationalism: Two paradigms of defining social identity*. Retrieved from <https://www.soshians.net/fa/%D9%88%D8%B7%D9%86%E2%80%8C%D8%AF%D9%88%D8%B3%D8%AA%DB%8C-%D8%AF%D8%B1-%D8%A8%D8%B1%D8%A7%D8%A8%D8%B1-%D9%86%D8%A7%D8%B3%DB%8C%D9%88%D9%86%D8%A7%D9%84%DB%8C%D8%B3%D9%85%D8%9B-%D8%AF%D9%88-%D8%B3%D8%B1/> (In Persian).
- Wright, E. O. (2020). *Understanding class* (M. H. Bahrani, Trans.). Tehran: Agah. (In Persian).
- Wright, Erik Olin, et al. (2016). *Approaches to Class Analysis in Iran*. Translated by Yousef Saffari. Tehran: Lahita. (In Persian).